

DUYUSAL PROBLEM YAŞAYAN 3-6 YAŞ ÇOCUĞU OLAN AİLELERDE BABA KATILIMI VE BABA ÇOCUK İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF FATHER INVOLVEMENT AND FATHER-CHILD RELATIONSHIP IN FAMILIES WITH 3-6 YEAR OLD CHILDREN WITH SENSORY PROBLEMS

Begüm GAMIŞ ÇİFTÇİ¹, Gülen BARAN²

ÖZ: Bu çalışmada, duyuşsal problem yaşayan 3-6 yaş grubundaki çocukları olan babaların çocuklarının hayatlarına olan katılımının ve çocuklarıyla olan ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Betimsel bir araştırma olarak yürütülüp kartopu örnekleme yöntemiyle seçilen 65 baba ile çalışılmıştır. Araştırmada "Demografik Bilgi Formu", "Baba Katılım Ölçeği" ve "Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeği (Baba Formu)" kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilere göre, çocuğun ve babanın yaşının, babanın öğrenim düzeyi ve ailedeki özel gereksinimli çocuk sayısının baba çocuk ilişkisi üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Doğum sırasına göre bakıldığında ilk doğan ve tek çocuk olan çocukların babaları tarafından daha yakından ilgilenildiği, özellikle erkek çocuklarla babalar arasında daha uyumlu bir ilişki olduğu görülmüştür. Engel türü açısından öğrenme güçlüğü veya otizm tanımlı çocuğu olan babaların çocuklarının temel bakımları ve hayatlarıyla daha meşgul oldukları ortaya konmuştur. Ayrıca çalışma baba çocuk ilişkisinde anne yaşının da önemli bir faktör olduğunu göstermiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında ebeveynlere, uzmanlara, politika üreticilerine ve araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Baba katılımı, baba çocuk ilişkisi, erken çocukluk dönemi, duyuşsal problemler

ABSTRACT: This study aimed to examine the involvement of fathers with 3-6 year old children with sensory problems in their children's lives and their relationships with their children. The study is conducted as a good research and is presented with 65 fathers selected by the snowball handling method. "Demographic Information Form", "Father Participation Scale" and "Parent Child Relationship Scale (Father Form)" were used in the research. According to the information obtained in the research, it was revealed that the age of the child and the father, the father's nutrition level and the special intensive child periods in the family have an impact on the father-child relationship. It has been observed that firstborn and only child children are cared for more closely by their fathers, depending on their birth order and diseases, and that there is a more harmonious relationship, especially between sons and fathers. In terms of the type of disability, it emerged that fathers with children diagnosed with learning disabilities or autism were more engaged in their basic intermittent care and life. In addition, the study showed that the mother's age is an important factor in the father-child relationship. Suggestions are presented to the family of findings obtained from the research, to them, to policies and to researchers.

Keywords: Father involvement, father child relationship, early childhood, sensory problems

Bu makaleye atf vermek için:

Gamiş Çiftçi, B. ve Baran, G. (2024). Duyusal problem yaşayan 3-6 yaş çocuğu olan ailelerde baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin incelenmesi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(3), 2245-2259.

Cite this article as:

Gamiş Çiftçi, B. ve Baran, G. (2024). Examination of father involvement and father-child relationship in families with 3-6 year old children with sensory problems. *Trakya Journal of Education*, 14(3), 2245-2259.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye, begumgamis@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8191-1591

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye, e-mail: barangln@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5854-4946

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Adding a child to the family puts a great deal of responsibility on the parents. The addition of a child with special needs to the family brings stress and anxiety as well as responsibility. This situation causes conflict and blame between spouses, causes deterioration of family function and imposes more responsibility on the mother due to social pressure. The mother's taking more responsibility for her child with special needs prevents the formation of the bond between the child and the father and negatively affects the development of the child. The absence of sufficient studies in the literature on fathers in this position, which is called ghost parents in the international literature; It has been observed that the existing studies were conducted only for certain groups. The lack of studies on children with special needs who have sensory problems and who need father's participation in overcoming this problem, especially in the first five years, has been the driving force of planning this study.

Method

In this study, it was aimed to examine the involvement of fathers with 3–6-year-old children with sensory problems in their children's lives and their relationships with their children. In the study, fathers' relationships with their children and their participation in their children's lives were examined in terms of various variables. Variable as the child's gender, age, birth order, special needs type; father's age, education level, working status were discussed. It has been planned as descriptive research in quantitative meaning. A total of 65 father selected by snowball sampling method were included in the study. Demographic Information Form, Father Involvement Scale (FIS) and Child- Parent Relationship Scale have been used to combine the data. In statistical analysis of these data, IBM SPSS Statistics has been utilized.

Findings

Research results revealed that as the age of the child increases, the positive relationship between the father-the child increases, there are more adjustment problems in the relationship between girls and their fathers than boys and their fathers, fathers, who are the first-born and only child in the family, are more interested in their children, fathers with a child with learning disability or autism spectrum disorder are more busy with their children's basic care and life than fathers with children with other disabilities, fathers whose children have received special education for less than 1 year are more busy with their children's lives, fathers with one special needs child in the family have more positive relationships with their children than those with more than one, fathers over the age of 40 have positive relationships with their children, which involve less conflict, compared to fathers aged 40, as the father's education level increases, there are healthier relationships between children and fathers, father participation is more intense in families with mothers between the ages of 31-40.

Discussion and Conclusion

The age of the child determines the type and extent of the need for father involvement (West and Honey, 2016). As a result of the research, it was found that fathers with 5-6- and 4–5-year-old children with sensory problems had more positive relationships with their children than fathers with 3-4 year old children. De Luccie, (1995), Gracia, (2014), Ishii-Kuntz et al. (2004) and Ögüt (1998) found in their study that the father participation rates of fathers with younger age group children were higher than those with older age group children.

When father involvement and father-child relationship were examined according to the types of children's special needs, it was seen that fathers with children diagnosed with learning disabilities or autism among 3-6-year-old children with sensory problems were more interested in the basic care of their children than fathers with children diagnosed with physical disabilities. When the studies on this subject in the literature are examined, it is seen that there are few publications on father involvement and father-child relationship, and among these limited studies, there are much more limited studies on fathers with children with special needs. It is known that a significant portion of these studies consist of children with autism and their parents (Diken and Mahoney, 2013; Oğuz and Sönmez, 2018).

When the situation regarding father's age is examined in our study, it shows that fathers under the age of 40 have difficulty in establishing positive relationships with their children compared to fathers over the age of 40. When the studies in the literature are examined, it is seen that Kuzucu's (2011) study supports our research. Kuzucu (2011) found that fathers who reached a certain age were able to support their children's lives more and have a more intense relationship with their children because they did not have

many professional responsibilities and had their lives in order. It is thought that fathers who have reached a certain level of economic prosperity in direct proportion to age will be able to spend time with their children as a result of the decrease in the time they spend on work compared to the past. It is also argued that fathers who realize their self in parallel with age will not experience any disruption in the duties and responsibilities of being a father. On the other hand, Ünlü (2010) reveals in his study that mature fathers participate less in their children's lives than men who became fathers at a young age. At this point, it is suggested that different evaluations can be made according to cultural norms.

Considering the findings regarding the father's education level, father involvement and relationship with the child, it was found that high school graduate fathers had difficulty in establishing a positive relationship with their children compared to university graduate fathers. It seems that the study conducted by Ünlü (2010) supports our research results. Accordingly, parents who have graduated from or left high school or lower do not consider themselves sufficient in the care and development of the child and tend to assign the responsibility for this to educators, especially in early childhood, and take care of their children indirectly is seen.

GİRİŞ

Çocuğun karşılaştığı ilk toplumsal çevre ailedir. Aile, çocuğun bilişsel, sosyal duygusal, psikolojik, dilsel, fiziksel ve ruhsal açıdan tam bir iyilik hali içerisinde olmasında ve kendine yetebilen bağımsız bir birey olarak yetişebilmesinde kritik bir noktada yer almaktadır. Dolayısıyla ebeveyn- çocuk arasındaki ilişkinin çocuğun gelişimindeki önemi tartışılmaz bir gerçektir. Özellikle çocuğun gelecekte kuracağı ilişkilerin sağlam temellere dayanmasında anne ve baba tarafından sağlanan desteğin önemi büyüktür. Bu destekte annenin duyarlılığı beklenen ve kabul edilen bir durum iken babanın çocukla iletişiminin çocuğun gelişimine etkisi ve babaların bu konuda duyarlılığı çok da üzerinde durulmayan bir konudur (Ainsworth ve ark., 1978; Özyürek ve ark., 2018).

Baba çocuk ilişkisinde, babaların çocukları ile ilgilenmesi konusunda tarihsel ve kültürel olarak pek çok farklı bakış açısı olduğu görülmektedir. Bowey (1995), anneler ve babaların doğaları gereği, çocuklarıyla ilgilenme ve bu ilgilerini gösterme tarzları açısından birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir. Normal gelişim gösteren çocukların olduğu ailelerde annelerin, okul öncesi çocuklarının günlük ve rutin bakımları ile daha fazla ilgilenirken; babaların ise, çocuklarıyla daha ziyade oyun ve spor aktivitelerinde buldukları görülmektedir (Carpenter, 2002; Kırmızı ve Doğan, 2017; Medan ve ark., 2012). Özel gereksinimi olan çocukların bulunduğu ailelerdeyse annelerin çocuğun bakımı ve eğitimine yönelik -genellikle koruyucu tutumları gereği- babalara oranla daha baskın olduğu, dolayısıyla bilinçli ya da bilinçsizce de olsa babaların ikinci plana itildiği, baba-çocuk ilişkisinde kırılmalar olduğu gerçeği alanyazın ve sahada çalışan uzmanlardan alınan görüşlerle desteklenen bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kuzucu (2011) baba katılımının olumlu etkilerinin sadece çocukla sınırlı kalmadığını tüm aile üyelerini olumlu etkilediğini, babanın çocuğun yaşantısına katılmasının, ebeveynlerin kendi gelişim sürecinde de olumlu bir etki yarattığını belirtmiştir. Ailenin birbirini etkileyen sistemler bileşeni olduğu ve Kuzucu'nun (2011) ifadesi göz önüne alındığında; baba çocuk ilişkisinin zayıflamasıyla, sadece babada değil özel gereksinimi olan çocukta, annede ve diğer aile üyelerinde olumsuz ilişkilerin izlerini görmek olasıdır (Kuzucu, 2011).

Baba katılımı ve baba ve çocuk ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, yetersizliği dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar içerisinde özel gereksinimli çocuğu olan babalar ve çocuklarıyla yapılan araştırmalara çok küçük bir kısmı oluşturmaktadır. Bu çok küçük kısmın çoğunluğunun otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve babalarının oluşturduğu (Diken ve Mahoney, 2013; Töret ve ark., 2014 ve Oğuz ve Sönmez, 2018) bilinmektedir. Bu çalışmayla, çocuklarının gelişiminde önemli bir etkiye sahip olan babaların, çocuklarıyla doğrudan ne ölçüde ilgilendiklerini, çocuklarının hayatına hangi alanlarda (bakım verme, oyun oynama vb.), ne tür aktivitelerle katılım sağlayabildiklerini tespit edebilmek ve baba – çocuk arasındaki ilişkiyi alt boyutlarıyla inceleyebilmeyin, hem baba-çocuk etkileşimini daha yakından görebilmek, hem de babaların çocuklar üzerindeki etkisine yönelik araştırmalara katkı sunabilmek adına önemli olduğu düşünülmektedir.

Özel gereksinimli çocuk gruplarından “duyusal problem yaşayan çocukların” sosyal gelişim ve iletişim konusunda desteğe ihtiyacı olduğu bilgisi göz önüne alındığında, bu gruba giren çocuğu olan babaların çocuklarıyla ilişkilerinin incelenmesinin; duyusal problem yaşayan çocuğu olan babaların çocuklarıyla ilişkisini düzenlemesine yardımcı olacağına inanılmaktadır. Ek olarak eksikliği görülen özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde baba katılımı ve baba-çocuk ilişkisi konularına odaklanılması gerektiğine dikkat çekilerek, başka çalışmaların planlanmasını teşvik edici olacağı düşünülecek çalışmanın

önemli olduğu düşünülmektedir. Tüm bu noktalar göz önüne alındığında duyuşsal problem yaşıyan 3-6 yaş çocuğu olan babaların çocuklarının hayatlarına olan katılımı ve babaların çocuklarıyla ilişkilerini incelemek araştırmanın ana amacıdır. Bu ana amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi çocuğun yaşına göre anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?
2. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi çocuğun cinsiyetine göre anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?
3. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi çocuğun doğum sırasına göre anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?
4. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi çocuğun sahip olduğu kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?
5. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi çocuğun özel gereksinim türüne göre anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?
6. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi çocuğun problem yaşadığı duyuşsal alana göre anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?
7. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi babanın yaşına göre anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?
8. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi babanın öğrenim düzeyine göre anlamlı olarak farklılık göstermekte midir?
9. Baba katılımı ile baba çocuk ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma duyuşsal problem yaşıyan 3-6 yaş çocuğu olan babaların çocuklarının hayatlarına olan katılımının ve çocuklarıyla olan ilişkilerinin çeşitli değişkenler açasından incelenmesi amacıyla nicel desende betimsel bir araştırma olarak planlanmıştır. Betimsel/betimleme modelde diğer bir deyişle tarama modelinde incelenen bir olgu, durum veya olaya ait özelliklerin gün yüzüne çıkarılması, belirli bir grubun özelliklerinin belirlenmesi yani hali hazırdaki durumun ortaya konması hedeflenmektedir. (Büyüköztürk, 2019; Büyüköztürk ve ark., 2018; Gay ve ark., 2006).

Çalışma Grubu

Araştırmaya dahil edilen babalar kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. İstanbul'da yaşıyan 3-6 yaş duyuşsal problemlili çocuğu olan boşanmamış 65 baba araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Kartopu diğer adıyla zincir örnekleme, nadir görülen ya da konu gereği katılımcı bulmakta zorlanılan durumlarda, ilk grubu bulup o gruptan yola çıkarak diğer katılımcılara ulaşmayı hedefleyen bir örnekleme türüdür (Patton, 2005 ve Yıldız, 2017).

Çalışma grubunu oluşturan babaların çocuklarına ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de, babalara ilişkin demografik bilgilerse Tablo 2'de yer almaktadır:

Tablo 1.

Çocukların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler

		f	%
Yaş	36-48 ay	21	32.3
	49-60 ay	23	35.4
	61-72 ay	21	32.3
Cinsiyet	Kız	26	40.0
	Erkek	39	60.0
Doğum sırası	İlk çocuk	24	36.9
	Ortanca çocuk	11	16.9
	Son çocuk	30	46.2

Tablo 1. devamı...

		f	%
Kardeş sayısı	Tek çocuk	20	30.7
	1 kardeş	28	43.1
	2 kardeş ve üzeri	17	26.2
Özel gereksinim türü	Öğrenme güçlüğü	19	29.2
	Otizm	26	40.0
	Zihin engeli	10	15.4
	Fiziksel engel	5	7.7
	Down sendromu	5	7.7
Problem yaşanan duyuşal alan*	Görme	14	16.9
	İşitme	24	28.9
	Dokuma	33	39.8
	Tat ve koku	12	14.5

*Birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde çocukların %35,4'lük oranla çoğunluğunun 49-60 aylık dönemde olduğu, %60'lık oranla çoğunluğunun erkek olduğu, %46,2'lik oranla çoğunluğunun son çocuk olduğu, %43,1'lik oranla çoğunluğunun ailesinde iki çocuk olduğu, %40'lık oranla çoğunluğunun özel gereksinim türünün otizm spektrum bozukluğu olduğu ve %39,8'lik oranla çoğunluğunun dokunma duyusu ile ilgili problem yaşadığı görülmektedir.

Tablo 2.

Babaların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler

		f	%
Yaş	40 yaş altı	35	53.8
	40 yaş üstü	30	46.2
Öğrenim düzeyi	İlköğretim	8	12.3
	Lise	26	40.0
	Üniversite	31	47.7

Tablo 2 incelendiğindeyse babaların %53,8'lik oranla çoğunluğunun 40 yaş altı olduğu ve %47,7'lik oranla çoğunluğunun üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada babalarla ilgili demografik bilgileri elde edebilmek amacıyla “Demografik Bilgi Formu”, baba katılımını belirlemek amacıyla “Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)” ve baba çocuk ilişkisini değerlendirmek için “Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeği (Baba Formu)” kullanılmıştır. Araştırmada, Baba Katılım Ölçeğinin kullanımı için Sımsıkı ve Şendil'den (2014), Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeğinin (Baba Formu) kullanımı için Uzun ve Baran'dan (2015) izin alınmıştır.

Demografik Bilgi Formu

Araştırmanın çalışma grubuyla ilgili kişisel bilgileri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan “Demografik Bilgi Formu” kullanılmıştır. Formda babalarla ilgili, yaş ve öğrenim düzeyi; çocuklarla ilgili; yaş, cinsiyet, doğum sırası, özel gereksinim türü, sorun yaşanan duyuşal alan ve kardeş bilgisine yönelik sorulara yer verilmiştir.

Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)

Çalışmada baba katılımını değerlendirebilmek için Sımsıkı ve Şendil (2014) tarafından geliştirilen Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) kullanılmıştır. Ölçek 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların baba katılımını değerlendirmeyi hedeflemektedir. BAKÖ 37 madde ve üç boyuttan oluşmaktadır. Boyutlar; Keyfi Meşguliyet (KM) (17 madde), İlgı ve Yakınlık (İY) (12 madde) ve Temel Bakım (TB) (8 madde) olarak isimlendirilmiştir. Geçerlik çalışmaları kapsamında ana eksen boyutlandırma yöntemi ve oblik rotasyon uygulanarak maddelere son şekli verilmiştir. Güvenirlik çalışmaları sonucundaysa Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları, Keyfi Meşguliyet boyutu için .89; Temel Bakım boyutu için .83; İlgı ve Yakınlık boyutu için .85 ve BAKÖ Toplam puanı için .92 olarak bulunmuştur. Yapılan tüm geçerlik ve güvenirlik analizleri sonuçlarına göre, bu çalışma ile oluşturulan ölçeğin yeterli düzeyde psikometrik özelliklere sahip olduğu saptanmıştır. BAKÖ’de maddeler davranış biçimleri şeklinde olup, beşli likert tipi ölçek üzerinden yanıtlanmaktadır. “Her zaman böyledir” seçeneği 5 puan, “Çoğunlukla böyledir” seçeneği 4 puan, “Bazen böyledir” seçeneği 3 puan, “Nadiren böyledir” seçeneği 2 puan, “Hiçbir zaman böyle değildir” seçeneği 1 puan almaktadır. Hem toplam puan hem de her boyut için ayrı puan elde edilmektedir. Babaların ölçekten yüksek puan alması, baba katılım düzeylerinin de yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeği (Baba Formu)

Çalışmada baba çocuk ilişkisini değerlendirebilmek amacıyla kullanılan Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeği (Baba Formu) Pianta (1992) tarafından Child Parent Relationship Scale adıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin okul öncesi dönemde çocuğu olan Türk babalar için geçerlik güvenirligi ise Uzun ve Baran (2015) tarafından yapılmıştır. BAKÖ 23 madde ve üç boyuttan oluşmaktadır. Boyutlar; Olumlu İlişkiler, Uyumsuzluk ve Çatışmadır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizleri için gereksinim duyulan verileri elde etmek için, form Kilis ilinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim alan 4-6 yaş aralığında çocuğu olan 150 babaya uygulanmıştır. Verilerin analizinde, doğrulayıcı ve açımlayıcı faktör analizi, iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa), test tekrar test teknikleri kullanılmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucu ölçekteki maddelerin toplamı için Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .71, 1.faktörün (Olumlu İlişkiler) güvenirlik katsayısı .76, 2. faktörün (Uyumsuzluk) güvenirlik katsayısı .61, 3. faktörün (Çatışma) güvenirlik katsayısı ise .62 olarak bulunmuştur. Ölçek beşli likert tipte olup (1) Kesinlikle uygun değil ile (5) Kesinlikle çok uygun arasında yanıtlanmaktadır. Ölçekte olumlu ve olumsuz ifadeler vardır ve olumlu ifadeler tersine çevrilerek puanlanmaktadır. “(1) Kesinlikle uygun değil” 5 puan, “(5) Kesinlikle çok uygun” 1 puandır. Ölçekten yüksek puan alma olumsuz ilişkiyi, düşük puan alma olumlu ilişkiyi göstermektedir. Toplam puan en yüksek 115 ve en düşük 23 arasındadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Duyusal problem yaşayan 3-6 yaş grubunda çocuğu olan babaların çocuklarının hayatlarına olan katılımını ve çocuklarıyla ilişkilerini incelenmeyi amaçlayan bu çalışmada, öncelikle ilgili ölçme araçlarının kullanım izni ve etik kurul izni alınarak verilerin toplanmasına başlanmıştır. Ardından kartopu örnekleme yöntemiyle gönüllü olan babalarla iletişime geçilerek araştırmanın amacı, kapsamı, önemi, gizliliği ve ölçme araçları hakkında bilgi verilerek, araştırmaya dahil olmak isteyen babalara ulaşılmış ve araştırmacılar tarafından online form haline getirilen ölçme araçları babalara ulaştırılmıştır. Covid-19 pandemi süreci nedeniyle araştırma verileri Ocak 2022- Mart 2022 tarihleri arasında online olarak toplanmıştır. Araştırma sürecinde 1964 yılı Helsinki Bildirgesi’nde belirtilen etik kurallar izlenmiştir. Bu kapsamda çalışma grubunda yer alan gönüllülerin yaşamını, sağlığını, onurunu, kişilik bütünlüğünü, kendi kararını verme hakkını, özel yaşamını ve kişisel bilgilerinin gizliliğini korumak esas alınmıştır. Ayrıca verilen bilgilerin objektif olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmada toplanan verilerin analizinde IBM SPSS Programı kullanılmıştır. Öncelikle Baba Katılım Ölçeği ve Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeğine (Baba Formu) ilişkin alt ölçek puanlarının normale yakın dağılıp dağılmadığı Kolmogorov-Smirnov testiyle incelenmiştir. Her bir alt ölçek puanına ait çarpıklık ve basıklık katsayıları hesaplanmıştır. Verilerin normal dağılım göstermesi için p değerlerinin 0,05’ten büyük olması gerekmektedir. Bulunan p değerinin 0,05’ten küçük olması verilerin normal dağılım göstermediğini ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2019). Çalışmanın normal dağılım analizinde Baba Katılım Ölçeği toplam puanı ve Keyfi Meşguliyet alt boyutu ile Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeği (Baba Formu) toplam puanının normal dağılıma uyduğu belirlenmiştir (p>0,05). Diğer alt boyutların ise normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Buna göre normal dağılıma uyan ölçek puanlarının çocuk ve babaların demografik özellikleri ile karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklem T Testi ve One Way ANOVA kullanılmıştır. Normal dağılıma

uymayan ölçek puanlarının demografik özellikler ile karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis ve Mann Whitney U Testleri kullanılmıştır. Veriler %5 hata payı ile test edilmiştir.

Araştırmanın Etik İzinleri

Yapılan bu çalışmada araştırma etiği ilkeleri gözetilmiş olup gerekli etik kurul izinleri alınmıştır. Etik kurul izni kapsamında; (Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığı), (26.04.2022), (61351342/ NİSAN 2022-66) sayılı belge alınmıştır.

BULGULAR

Duyusal problemlili 3-6 yaş çocuğu olan babaların katılımı ve baba çocuk ilişkisinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada Baba Katılım Ölçeği ile Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeği (Baba Formu) kapsamında babalara çeşitli sorular yöneltilmiştir. Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin çocuk ve babaya ait bazı değişkenler açısından analizlerine ait bulgulara tablolar halinde yer verilmiştir.

Çocuğun yaşına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin One Way ANOVA ve Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3.

Çocuğun yaşına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin sonuçlar

Yaş	n	Baba Katılımı				Baba Çocuk İlişkisi			
		Duyusal problem yaşayan çocu	Keyfi Meşguliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam	Olumlu İlişkiler	Uyumsuzluk	Çatışma
		Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
36-48 ay ^a	21	59,14±12,64	55,95±3,43	28,1±8,76	143,19±23,21	23,86±6,16	19,62±3,09	13,14±3,41	56,62±7,88
49-60 ay ^b	23	64,22±10,5	54,74±3,32	28,74±6,75	147,7±18,51	19,30±5,45	21,09±4,57	13,39±5,4	53,78±14,22
61-72 ay ^c	21	62,00±6,70	56,19±3,79	32,24±7	150,43±14,49	19,71±5,98	18,29±3,64	14±3,77	52±10,24
F / χ^2		F=1,347	$\chi^2=2,586$	$\chi^2=3,501$	F=0,774	$\chi^2=6,750$	$\chi^2=5,716$	$\chi^2=0,779$	F=0,908
p		0,268	0,274	0,174	0,466	0,034 b,c<a	0,057	0,678	0,409

Tablo 3'te görüldüğü üzere Baba Çocuk İlişkisine ait Olumlu İlişkiler alt boyutunda anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (p<0,05). Bu sonuca göre 61- 72 aylık duyusal sorun yaşayan çocuğu olan babalar ile 49-60 aylık duyusal sorun yaşayan çocuğu olan babaların, 36- 48 aylık çocuğu olan babalara göre çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler içerisinde olduğu görülmüştür. Baba Katılımıyla ilgili sonuçlara bakıldığında ise çocuğun yaşına göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Araştırmada çocuğun cinsiyetine göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine Bağımsız Örneklem T Testi ve Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4.

Çocuğun cinsiyetine göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin sonuçlar

Cinsiyet	n	Baba Katılımı				Baba Çocuk İlişkisi			
		Keyfi Meşguliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam	Olumlu İlişkiler	Uyumsuzluk	Çatışma	Toplam
		Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
Kız	26	64±10,93	56,15±3,95	29,88±7,7	150,04±20,03	22,5±5,29	21,5±4,65	14,5±4,62	58,5±11,19
Erkek	39	60,44±9,76	55,23±3,2	29,51±7,68	145,18±18,26	19,85±6,46	18,51±2,91	12,85±3,94	51,21±10,33
t / Z		t=1,375	Z=-1,341	Z=-0,189	t=1,011	Z=-1,904	Z=-2,561	Z=-1,480	t=2,698
p		0,174	0,180	0,850	0,316	0,057	0,01	0,139	0,009

Tablo 4 incelendiğinde Baba Çocuk İlişkinine ait Uyumsuzluk alt boyutunda ve toplam puanda anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Buna göre 3-6 yaş duyuşal sorunu olan kız çocuğu babalarının, erkek çocuğu olanlara oranla daha uyumsuz ilişkiler içerisinde olduğu ve Baba Çocuk İlişkinisi toplam puanında da aynı şekilde bu babaların daha olumsuz bir ilişkisi bulunduğu saptanmıştır. Baba Katılımıyla ilgili sonuçlara bakıldığında çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada çocuğun doğum sırasına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin One Way ANOVA ve Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5.

Çocuğun doğum sırasına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin sonuçlar

	Doğum sırası	n	Baba Katılımı				Baba Çocuk İlişkinisi			
			Keyfi Meşgüliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam	Olumlu İlişkiler	Uyumsuzluk	Çatışma	Toplam
			Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
İlk çocuk ^a	24	63,17±9,55	57,63±2,18	30,21±7,61	151±16,64	19,83±6,2	19,08±3,63	13±4,63	51,92±11,68	
Ortanca çocuk ^b	11	62,73±9,07	54,55±3,3	32,18±6,35	149,45±16,78	20,91±4,61	19,27±4,63	14,09±4,41	54,27±11,41	
Son çocuk ^c	30	60,5±11,42	54,37±3,79	28,3±8	143,17±21,17	21,77±6,56	20,37±3,98	13,7±4,02	55,83±10,78	
F / χ^2		F=0,485	$\chi^2=13,438$	$\chi^2=1,994$	F=1,244	$\chi^2=1,130$	$\chi^2=2,677$	$\chi^2=0,652$	F=0,813	
P		0,618	0,001 b,c<a	0,369	0,295	0,568	0,262	0,722	0,448	

Tablo 5'e bakıldığında Baba Katılımına ait İlgi ve Yakınlık alt boyutunda anlamlı bir fark ile karşılaşılmaktadır ($p<0,05$). Bu sonuca göre 3-6 yaş duyuşal sorunu olan çocuklar arasından ilk sırada dünyaya gelen çocuğu olan babaların, çocuklarıyla daha ilgili olduğu ve çocuklarına daha fazla yakınlık gösterdiği bulunmuştur. Baba Çocuk İlişkinisiyle ilgili sonuçlara bakıldığında çocuğun doğum sırasına göre baba çocuk ilişkisi alt boyutlarında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Çocuğun sahip olduğu kardeş sayısına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin One Way ANOVA ve Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6.

Çocuğun kardeş sayısına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin sonuçlar

	Kardeş sayısı	n	Baba Katılımı				Baba Çocuk İlişkinisi			
			Keyfi Meşgüliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam	Olumlu İlişkiler	Uyumsuzluk	Çatışma	Toplam
			Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
Tek çocuk ^a	20	64,70±9,29	58,10±2,00	31,45±6,98	154,25±14,97	19,15±5,98	18,4±2,56	12,2±3,61	49,75±9,42	
1 kardeş ^b	28	59,61±10,46	54,93±3,08	28,50±7,50	143,04±19,04	22,32±6,58	19,82±4,17	14,36±4,37	56,5±10,96	
2 kardeş ve üzeri ^c	17	62,24±10,91	53,76±4,07	29,47±8,6	145,47±21,64	20,65±5,2	21,06±4,62	13,65±4,66	55,35±12,55	
F / χ^2		F=1,459	$\chi^2=17,112$	$\chi^2=1,670$	F=2,202	$\chi^2=3,068$	$\chi^2=3,121$	$\chi^2=2,677$	F=2,357	
P		0,240	0,000 b,c<a	0,434	0,119	0,216	0,210	0,262	0,103	

Tablo 6'da Baba Katılımına ait İlgi ve Yakınlık alt boyutunda anlamlı bir fark ile karşılaşılmaktadır ($p<0,05$). Bu sonuca göre 3-6 yaş duyuşal sorunu olan çocuklar arasından tek çocuğu olan babaların, birden fazla çocuğu olan babalara göre çocuklarıyla daha ilgili olduğu ve çocuklarına daha fazla yakınlık gösterdiği bulunmuştur. Baba Çocuk İlişkinisiyle ilgili sonuçlara bakıldığında çocuğun kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmektedir.

Araştırmada çocuğun özel gereksinim türüne göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin One Way ANOVA ve Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7.

Çocuğun özel gereksinim türüne göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin sonuçlar

	n	Baba Katılımı				Baba Çocuk İlişkisi			
		Keyfi Meşguliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam	Olumlu İlişkiler	Uyumsuzluk	Çatışma	Toplam
		Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
Özel gerek. türü									
Öğrenme güçlüğü ^a	19	66,00±9,00	55,95±4,09	31,00±5,20	152,95±15,92	18,63±6,86	19,53±2,89	12,21±3,94	50,37±11,17
Otizm spektrum bozukluğu ^b	26	61,88±9,25	55,65±3,12	31,69±6,24	149,23±15,75	20,85±5,81	19,88±4,44	14,38±4,48	55,12±11,28
Zihin engeli ^c	10	61,70±10,48	56,60±2,63	27,70±9,10	146,00±19,97	22,6±5,66	19,3±4,27	13,4±4,5	55,3±11,71
Fiziksel engel ^d	5	46,40±6,84	52,60±3,44	16,80±5,26	115,80±12,79	22,6±5,08	20±3,08	12±2,55	54,6±4,67
Down sendromu ^e	5	61,80±11,3	55,00±4,42	30,80±9,96	147,60±24,44	24,8±4,97	20±6,16	15,6±4,77	60,4±13,83
F / χ^2		F=4,319	$\chi^2=4,190$	$\chi^2=11,759$	F=4,897	$\chi^2=6,494$	$\chi^2=0,756$	$\chi^2=3,733$	F=1,010
P		0,004 d<a,b	0,381	0,019 d<a,b	0,002 d<a,b	0,165	0,944	0,443	0,410

Tablo 7’de görüldüğü üzere Baba Katılımına ait Keyfi Meşguliyet, Temel Bakım alt boyutu ile toplam puanda anlamlı bir fark ile karşılaşılmaktadır (p<0,05). Elde edilen sonuçlara göre 3-6 yaş duyuşal sorunu olan çocuklar arasından öğrenme güçlüğü ya da otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğı olan babaların fiziksel engel tanılı çocuğı olan babalara oranla çocuklarının hayatlarıyla daha meşgul oldukları ve çocuklarının temel bakımlarıyla ilgilendikleri görülmüştür. Benzer şekilde Baba Katılımı toplam puana bakıldığında bu grupta yer alan babaların çocuklarının hayatlarına daha fazla katıldıkları ve destek oldukları bulunmuştur.

Araştırmada babanın yaşına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine Bağımsız Örneklem T Testi ve Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 8’de sunulmaktadır.

Tablo 8.

Babanın yaşına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin sonuçlar

	Yaş	n	Baba Katılımı				Baba Çocuk İlişkisi			
			Keyfi Meşguliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam	Olumlu İlişkiler	Uyumsuzluk	Çatışma	Toplam
			Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
40 yaş altı	35	60,66±10,79	55,51±3,48	29,49±7,56	145,66±19,94	23,49±5,83	20,43±4,39	14,89±4,17	58,80±10,35	
40 yaş üstü	30	63,27±9,71	55,7±3,62	29,87±7,84	148,83±18	17,90±5,04	18,87±3,26	11,90±3,85	48,67±9,68	
t / Z		t=-1,018	Z=-0,253	Z=-0,218	t=-0,675	Z=-3,556	Z=-1,484	Z=-2,811	t=4,076	
p		0,313	0,800	0,827	0,502	0,000	0,138	0,005	0,000	

Tablo 8’de görüldüğü üzere Baba Çocuk İlişkisine ait Olumlu İlişkiler, Çatışma alt boyutu ve toplam puanda anlamlı bir fark görülmektedir (p<0,05). Bu sonuçlara göre 40 yaş altındaki babaların 40 yaş üstündeki babalara göre çocuklarıyla olumlu ilişki kurmada zorlandıkları ve daha fazla çatışma içerisinde oldukları bulunmuştur. Benzer şekilde Baba Çocuk İlişkisi toplam puanına bakıldığında da 40 yaş üstündeki babaların, 40 yaş altındaki babalara göre çocuklarıyla daha sağlıklı ilişki kurabildikleri görülmüştür.

Babanın öğrenim düzeyine göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin One Way ANOVA ve Kruskal Wallis Testi sonuçları ise Tablo 9’da verilmektedir.

Tablo 9.

Babanın öğrenim düzeyine göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisine ilişkin sonuçlar

	Öğrenim düzeyi	n	Baba Katılımı				Baba Çocuk İlişkisi			
			Keyfi Meşguliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam	Olumlu İlişkiler	Uyumsuzluk	Çatışma	Toplam
			Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
İlköğretim ^a	8	59,25±16,23	56±4,57	24,5±10,69	139,75±30,47	22,13±5,64	19,00±4,00	14,13±4,85	55,25±7,61	

Tablo 9. devamı...

	n	Baba Katılımı				Baba Çocuk İlişkisi			
		Keyfi Meşguliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam	Olumlu İlişkiler	Uyumsuzluk	Çatışma	Toplam
		Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS
Öğrenim düzeyi									
Lise ^b	26	61,77±10,88	56,5±2,85	30,12±6,89	148,38±18,71	23,46±5,50	21,23±4,53	15,31±4,10	60,00±10,67
Üniversite ^c	31	62,61±8,02	54,74±3,64	30,61±7,06	147,97±15,62	18,45±5,92	18,61±3,03	11,84±3,69	48,90±10,02
F / χ^2		F=0,333	$\chi^2=3,984$	$\chi^2=2,824$	F=0,684	$\chi^2=11,271$	$\chi^2=5,837$	$\chi^2=10,082$	F=8,677
p		0,718	0,136	0,244	0,508	0,004 c<b	0,054	0,006 c<b	0,000 c<b

Tablo 9'a bakıldığında Baba Çocuk İlişkisine ait Olumlu İlişkiler, Çatışma alt boyutu ve toplam puanda anlamlı bir fark ile karşılaşılmaktadır ($p<0,05$). Bu sonuçlara göre lise mezunu babaların üniversite mezunu babalara göre çocuklarıyla olumlu ilişki kurmada zorlandıkları ve daha fazla çatışma içerisinde oldukları bulunmuştur. Benzer şekilde Baba Çocuk İlişkisi toplam puanına bakıldığında da üniversite mezunu babaların, lise mezunu babalara göre çocuklarıyla daha sağlıklı ilişki kurabildikleri görülmüştür.

Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi arasındaki ilişkiye ait sonuçlar Tablo 10'da incelenmiştir.

Tablo 10.

Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi arasındaki ilişkiye ait sonuçlar

		Baba Katılımı				
			Keyfi Meşguliyet	İlgi ve Yakınlık	Temel Bakım	Toplam
Baba Çocuk İlişkisi	Olumlu İlişkiler	r	-0,360**	-0,089	-0,215	-0,340**
		p	0,003	0,482	0,085	0,006
	Uyumsuzluk	r	0,050	-0,120	0,017	-0,029
		p	0,690	0,343	0,896	0,816
	Çatışma	r	-0,331**	-0,257	-0,178	-0,327**
		p	0,007	0,039	0,157	0,008
	Toplam	r	-0,371*	-0,214	-0,212	-0,284*
		p	0,002	0,087	0,091	0,022

* Pearson Korelasyon Analizi, ** Spearman Korelasyon Analizi

Tablo 10 incelendiğinde Baba Katılımı ile Baba Çocuk İlişkisi, Olumlu İlişkiler alt boyutu ve Çatışma alt boyutu arasında negatif yönde zayıf derecede anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Keyfi Meşguliyet alt boyutu ile Baba Çocuk İlişkisi, Olumlu İlişkiler alt boyutu ve Çatışma alt boyutu arasında negatif yönde zayıf derecede anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir ($p<0,01$).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada duyuşal problem yaşayan 3-6 yaş çocukların babalarıyla olan ilişkileri ile babaların çocuklarının hayatlarına olan katılımının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda duyuşal problem yaşayan 3-6 yaş çocuğı olan babalara Demografik Bilgi Formu, Ebeveyn Çocuk İlişki Ölçeğı (Baba Formu) ve Baba Katılım Ölçeğı (BAKÖ) uygulanmış ve baba çocuk ilişkisine dair bilgiler değerlendirilmiştir.

Çocuğun yaşı baba katılımına olan ihtiyacın çeşidi ve boyutunu belirlemektedir (West ve Honey, 2016). Araştırma sonucunda 61- 72 aylık duyuşal sorun yaşayan çocuğı olan babalar ile 49-60 aylık duyuşal sorun yaşayan çocuğı olan babaların, 36- 48 aylık çocuğı olan babalara göre çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler içerisinde olduğu bulunmuştur. Bu sonuç bize baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin çocuğun yaşıyla doğru orantılı olarak arttığını göstermektedir. Çalışma okul öncesi yaş grubuna yapıldığı için daha büyük yaş gruplarıyla olan ilişkisinin incelenmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir. Nitekim alan yazında daha büyük yaş gruplarıyla yapılan çalışmalar küçük yaş grubunda baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin daha sağlıklı olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum çalışma bulgusunu destekler niteliktedir. Buna göre De Luccie, (1995), Gracia, (2014), Ishii-Kuntz ve ark. (2004), Öğüt (1998) ve Rienks ve ark. (2011) çalışmalarında küçük yaş grubu çocuğı olan babaların, baba katılım oranlarının büyük yaş grubu çocuğı olanlarınkine oranla daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Erken çocukluk dönemi

bir çocuğun gelişimsel olarak ihtiyaçlarının karşılanmasında yetişkin desteğine ihtiyaç duyduğu bir dönemdir. Bu nedenle anne yanı sıra babanın da çocuğun yetişmesinde katılımı gerekli görülmektedir.

Cinsiyet, özellikle kültürel normlara bağlı olarak sergilenen ebeveyn tutumları ile babanın çocuğun hayatına katılımı ve çocuğu ile olan iletişimde en etkili faktörler arasında yerini almaktadır (Bowey, 1995; Demir ve Belgin Aksoy, 2016; Ramchandani ve ark., 2010 ve Zeybekoğlu, 2013). Cinsiyete ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde 3-6 yaş duyuşsal sorunu olan çocuklar arasından kız çocuğu olan babaların, erkek çocuğu olanlara oranla çocuklarıyla aralarında daha olumsuz bir ilişki bulunduğu ve uyumsuzluğun bu noktada sivrildiği görülmüştür. Anne ve baba çocuğun özdeşim kuracağı modeller olacağı için sergileyecekleri tutumların da çocuk tarafından öğrenilmekte ve çocuk da yaşı ilerledikçe bu tutumları sergilemektedir (Ömeroğlu, 1996). Erkek çocukların özellikle babalarıyla kurdukları ilişki ve özdeşim kişilik yapısının gelişiminde oldukça kritiktir. Bu anlamda erken çocukluk döneminde babanın fiziki ve sosyal açıdan varlığı çocuğun sosyal-duyuşsal ve kişilik gelişimini etkileyen kritik noktalardan biridir. Bunun yanı sıra Harris ve Morgan (1991), Ivrendi ve Işıkoğlu (2010) ve Lamb (2000) yapmış olduğu çalışmalar araştırmamızın sonucunu desteklemektedir. Buna göre özellikle ataerkil ailelerde babalar erkek çocuklarına rol model olması gerektiği düşüncesiyle kız çocuklarına oranla daha ilgili davrandığı sonucu elde edilmiştir. Bu durumun babaların erkek çocukların yetişme ve öğrenme sürecinden kendilerini daha fazla sorumlu hissetmelerine dayandığı düşünölmektedir.

Çeşitli gerekçeler nedeniyle cinsiyete göre farklılaşan baba katılımı, çocukla gerçekleştirilen etkinlik seçimlerini de etkilemektedir. Cinsiyetçi tutum içerisinde olan babaların kız çocuklarıyla daha fazla sözel etkileşim içinde olup sosyal ve bilişsel etkinlikleri tercih ettiği; erkek çocuklarıylaysa fiziksel gelişimi destekleyici aktiviteleri tercih ettiği görölmektedir (Lindsey ve ark.,1997; Öğüt, 1998 ve Ünüvar, 2008).

Çalışmamızın aksi yönünde baba katılımının cinsiyet farklılığı ile değişmediğini öne süren araştırmaların da varlığı söz konusudur (Dubowitz ve ark., 2001; İzci, 2013; Roopnarine ve ark., 1995 ve Sımsıkı ve Şendil, 2014). Bu nedenle cinsiyetin baba katılımı için başlı başına bir değişken olup olmadığı farklı kültürel ortamlar, farklı değişkenlerle birlikte incelenmesi gereken bir konu olabileceğine inanılmaktadır.

Aileye yeni bir üyenin gelecek olması anne ve babayı heyecanlı bir bekleyişe yönlendirmektedir (Duygun ve Sezgin, 2003). Engel durumu olmaksızın gelecek olan ilk bebeğin heyecanı ve endişesi diğer doğumlara nazaran daha yoğun hissedilmektedir. Bilinmezlik temelli bu durum, anne ve babanın tüm ilgisini doğacak bebek üzerinde toplanmasını sağlamaktadır. Çalışmanın doğum sırasına ilişkin sonuçları bu durumu desteklemektedir. Buna göre çalışmada, 3-6 yaş duyuşsal sorunu olan çocuklar arasından ilk sırada dünyaya gelen çocuğu olan babaların, çocuklarıyla daha ilgili olduğu ve çocuklarına daha fazla yakınlık gösterdiği bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde Doğru ve Arslan'ın (2008) yapmış olduğu çalışma bu durumu desteklediği görölmektedir. Doğru ve Arslan (2008) çalışmasında ilk çocuğa nazaran sonrasında doğan çocuğun özel gereksinimli olma durumunun özellikle anneler üzerinde yoğun bir stres ve kaygıya neden olduğu, ebeveynler arasındaki sorumluluklarda ve aile içi dinamiklerde bozulmalar göröldüğünü ortaya koymuştur. Bunun, ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuğun ardından özel gereksinimli bir çocukla karşılaşmaları zihinlerindeki çocuk yetiştirme algısını tamamen değiştirmeleri gerektiği, çevrenin diğer çocuk ya da çocukla kıyaslama içerisinde girmesine dayalı toplumsal baskı gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanabileceği düşünölmektedir.

Anne ve babalar için engelli olsun ya da olmasın bir çocukla ilgilenmek oldukça sorumluluk ve zaman gerektiren bir durumdur. Hal böyleyken birden fazla çocukla ilgilenmek için ekstra zaman ve çabaya ihtiyaç duyulmaktadır (Sımsıkı ve Şendil, 2014). Araştırmadan elde edilen bulgulara göre de 3-6 yaş duyuşsal sorunu olan çocuklar arasından tek çocuğu olan babaların, birden fazla çocuğu olan babalara göre çocuklarıyla daha ilgili olduğu ve çocuklarına daha fazla yakınlık gösterdiği bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde araştırma sonuçlarımızı destekleyen çalışmalar ile karşılaşmaktadır. Beets ve Foley (2008), İzci (2013), Sımsıkı ve Şendil (2014) ve Yeung ve arkadaşlarının (2001) yapmış olduğu çalışmalarda çocuk sayısı ve baba katılımı arasında ters orantı bulunduğunu ve ailedeki kardeş sayısı arttıkça babanın çocuğuna ayırdığı zamanın azaldığını; dolayısıyla tek çocuğu olan babaların çocuklarıyla daha yoğun ilişki içerisinde olduğunu belirtmektedir.

Çocukların özel gereksinim türlerine göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin farklılık gösterip göstermediği araştırmada sorulan sorulardan biridir. Buna göre elde edilen sonuçlara göre 3-6 yaş duyuşsal sorunu olan çocuklar arasından öğrenme güçlüğü ya da otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan babaların fiziksel engel tanılı çocuğu olan babalara oranla çocuklarının hayatlarıyla daha meşgul oldukları ve çocuklarının temel bakımlarıyla ilgilendikleri görölmüştür. Benzer şekilde Baba Katılım Ölçeği toplam puana bakıldığında bu grupta yer alan babaların çocuklarının hayatlarına daha fazla katıldıkları ve destek oldukları bulunmuştur. Alanyazında bu konuda yapılmış çalışmalar incelendiğinde, baba katılımı ve baba

çocuk ilişkisi hakkında yapılan yayınların az olduğu, bu kısıtlı çalışmalar arasında ise çok daha kısıtlı özel gereksinimli çocuğu olan babalar ile ilgili çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların ciddi bir kısmını ise otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve ebeveynlerinin oluşturduğu (Diken ve Mahoney, 2013; Töret ve ark., 2014 ve Oğuz ve Sönmez, 2018) bilinmektedir. Dolayısıyla alanyazında farklı engel türleri arasında baba katılımı ve baba çocuk ilişkisini açıklayacak çalışmalar olmadığı dikkatleri çekmektedir. Çalışmaların sadece aynı engel türünün farklı demografik bilgiler çerçevesinde değerlendirilmesi, konuyu kısırlaştırarak genelleme yapılmasını da engellediği düşünülmektedir.

Özel gereksinimi olan çocukların bulunduğu ailelerde annelerin çocuğun bakımı ve eğitimlerine yönelik -genellikle koruyucu tutumları gereği- babalara oranla daha baskın olduğu, dolayısıyla bilinçli ya da bilinçsizce de olsa babaların ikinci plana itildiği, baba-çocuk ilişkisinde kırılmalar olduğu görülmektedir. Bunun önüne geçebilmek için ve ilk olarak durumun farkında olabilmek için çeşitli projeler ve çalışmalarla babaların sürece dahil edilmesinin olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir. Louis ve Kumar (2015) otizmlili babalarla yapmış oldukları çalışmada, çocuğun engel durumu her ne kadar baba katılımı ve baba çocuk ilişkisini etkileyen bir etmen olarak karşımızda dursa da; babalara verilebilecek eğitimler ile baba çocuk arasında etkileşim kurulmasına yardımcı olunabileceği ve bu durumun da çocuğun daha iyi iletişim kurabilmesi, sosyal becerilerin gelişiminde yaşitlarını yakalaması ve günlük hayatında daha bağımsız olabilmeleri için gereken becerileri bağımsız yapabilmesinde teşvik edici olacağını belirtmektedir.

Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi sadece çocuğa ait etkenlerden etkilenmemektedir. Baba ile ilgili etmenler de en az çocuk kadar bu ilişkinin kalitesinde pay sahibidir. Bu nedenle çalışmada babanın yaş ve öğrenim düzeyleri tek tek incelenmiş ve anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Baba yaşına göre baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi incelendiğinde, 40 yaş altı babaların 40 yaş üstü babalara göre çocuklarıyla olumlu ilişki kurmada zorlandıkları, daha fazla çatışma içerisinde oldukları; dolayısıyla çocukları aralarındaki ilişkinin zayıf olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde Kuzucu'nun (2011) yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarının araştırmamızı destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Kuzucu (2011) çalışmasında belirli yaşa gelen babaların mesleki açıdan da çok fazla sorumluluğu olmadığı ve hayatını düzene soktuğu için çocuklarının hayatlarına daha fazla destek olabildiğini ve çocuklarıyla daha yoğun ilişki içine girebildiklerini ifade etmiştir. Yaş ile doğru orantılı olarak ekonomik açıdan belirli bir refah seviyesine ulaşmış babaların eskiye nazaran işe ayırdıkları zamanın azalmasının bir sonucu olarak da çocuğuyla daha fazla ve nitelikli vakit geçirebileceği düşünülmektedir. Yaşı küçük olan babalarinsa nispeten çalışma hayatlarında belirli bir noktaya gelebilmesi ve özel gereksinimli bir çocuğun da varlığı ile mesailer ya da ek işlere yoğunlaşması düşünüldüğünde aile ile geçireceği zamanda da kısıtlamalar olacağı; ya da niceliksel olarak bir azalma olmasa dahi çocukla geçirilen vaktin niteliğinde kayıpların görülebileceği var sayılmaktadır. Ayrıca yaş ile paralel benliğini gerçekleştiren babaların, baba olmanın getirdiği görev ve sorumluluklarında aksama görülmeyeceği savunulmaktadır. Buna karşılık Ünlü (2010) çalışmasında olgun babaların genç yaşta baba olan erkeklere göre çocuklarının hayatlarına daha az katıldıklarını ortaya koymaktadır. Bu noktada kültürel normlara göre farklı değerlendirmeler yapılabilmesi önerilmektedir.

Baba öğrenim düzeyi ile baba katılımı ve çocukla ilişkisine dair çalışmamızdan elde edilen bulgulara bakıldığında, lise mezunu babaların üniversite mezunu babalara göre çocuklarıyla olumlu ilişki kurmada zorlandıkları ve daha fazla çatışma içerisinde oldukları bulunmuştur. Dolayısıyla üniversite mezunu babaların, lise mezunu babalara göre çocuklarıyla daha sağlıklı ilişki kurabildikleri anlaşılmıştır. Ünlü'nün (2010) yapmış olduğu çalışmanın araştırma sonuçlarımızı destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Buna göre lise ve daha alt kademedeki mezun olmuş ya da ayrılmış ebeveynler çocuğun bakımı ve gelişimi konusunda kendilerini yeterli görmeyip, özellikle erken çocukluk döneminde bununla ilgili sorumluluğu tamamen eğitimcilerle yüklemeye eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin olduğu aile yapısına bakıldığında, bu ailedeki babaların çocuklarının yaşamına eğitim düzeyi düşük olan ailelere kıyasla daha yoğun katılım sağladığı fark edilmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan ailelerde ise babaların çocuklarıyla dolaylı yoldan ilgilendiği belirtilmiştir. Dolaylı ilgilenmeye, ihtiyaçların ekonomik açıdan karşılanmasını sağlamak, saati uyum sağladığı takdirde toplantılara katılmak örnek verilebilmektedir. Özetle eğitim seviyesi düşük olan ailelerde baba katılımının yetersiz kaldığı sonucuna varılmaktadır.

Sonuç olarak çalışma; çocuğun yaşı arttıkça baba çocuk arasındaki olumlu ilişkinin arttığını, kız çocukları ve babaları arasındaki ilişkide erkek çocukları ve babalarına oranla daha fazla uyum sorunu yaşandığı, aile içerisinde ilk doğan ve tek çocuk olan babaların çocuklarıyla daha yakından ilgilendikleri, öğrenme güçlüğü ya da otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan babaların diğer engel türünden çocuğu olan babalara göre çocuklarının temel bakımları ve hayatlarıyla daha fazla meşgul olduklarını, 40 yaş üstü babaların 40 yaş babalara oranla çocuklarıyla daha az çatışma barındıran olumlu ilişkiler içinde

olduğunu, baba öğrenim düzeyi arttıkça çocuklarla babalar arasında daha sağlıklı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda konu ile ilgili alanda çalışan uzmanlara, ailelere ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur:

- Baba çocuk ilişkisinin varlığı ve kalitesi çocuğun sağlıklı bütüncül gelişimi açısından önemlidir. Hem bu çalışma hem de literatür bilgileri çocuğun yaşının baba çocuk ilişkisini etkileyen bir etmen olduğunu desteklemektedir. Baba çocuk ilişkisinin çocuk üzerindeki kritik etkisinden dolayı, konu ile ilgili erken dönemde aile eğitimlerine başlanabilir, babaların baba katılımı ve baba çocuk ilişkisi ile ilgili farkındalık düzeyleri ve bilgileri artırılabilir.
- Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin çocuğun cinsiyetine göre şekil almaması için özellikle ataerkil ailelerin yoğunluklu olduğu bölgelerde cinsiyet eşitliğini öne çıkaran cinsel eğitim programları planlanabilir.
- Babanın çocuğun özel gereksinimi ve problem yaşadığı duyuşsal alan ile ilgili aldığı özel eğitim destek sürecine dahil edilerek çocuğu hakkında daha fazla bilgi sahibi olması, duyuşsal problemi olan çocuğuna nasıl temas edebileceği noktasında bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Bu konuda ailenin en yakın çevresinde bulunan uzmanların rehberliği önemlidir. Özel eğitim öğretmenlerine ve uzmanlarına baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin önemini vurgulayan konferans ve seminerler verilerek sağlıklı baba çocuk ilişkisinin kurulmasına destek verilebilir.
- Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin geliştirilmesinde yaratıcı, destekleyici, yenilikçi tutumların ve eğitim ortamlarının önemli olduğu dikkate alınarak, okullarda ve özel eğitim kurumlarında bu doğrultuda eğitim ortamları oluşturulması sağlanabilir. Dolayısıyla babaların eğitim sürecine de katılımı gerçekleştirilebilir.
- Ailelerin çocuğunun özel gereksinim durumu, karşılaşılabilecekleri sorunlar, ihtiyaçları konusunda aileye yakından temas eden kurum ve kuruluşların ilgili bilgilendirmeleri, eğitimleri planlaması; bu kurum ve kuruluşlara sivil toplum örgütleri, dernekler ve üniversiteler tarafından medya aracılığıyla destek olunmasının eğitimin yaygınlaşması ve sürdürülebilirliği açısından faydalı olabilir. Dolayısıyla babaların çocuklarından beklentileri ve çocuklarıyla nasıl etkileşim içine girebilecekleri konusunda destek olunabilir.
- Farklı özel gereksinimi olan çocuklar ve babaları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar planlanabilir.
- Farklı yaş gruplarında ve farklı boyutlarda baba katılımı ile baba çocuk ilişkisini inceleyen çalışmalar yapılabilir. Bunun için değerlendirme sürecinde kullanılacak geçerlik güvenilirliği yapılmış ölçek, envanter ya da teknikler geliştirilebilir.
- Baba katılımı ve baba çocuk ilişkisinin zaman içerisindeki durumunu inceleyen boylamsal çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- Beets, M. W. & Foley, J. T. (2008). Association of father involvement and neighborhood quality with kindergartners' physical activity: A multilevel structural equation model. *American Journal of Health Promotion*, 22, 195-203.
- Bowey, J. A. (1995). Socioeconomic status differences in preschool phonological sensitivity and first-grade reading achievement. *Journal of Educational Psychology*, 87(3), 476-487.
- Büyüköztürk, Ş. (2019). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Pegem Akademi, 25. Baskı, Ankara. 155-172.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi, 25. Baskı, Ankara. 15-24.
- Carpenter, B. (2002). Inside the portrait of a family: the importance of fatherhood. *Journal of Early Child Development and Care*, 172(2), 195-202.
- De Luccie, M. F (1995). Mothers as gatekeepers: A model of maternal mediators of father involvement. *Journal of Genetic Psychology*, 156, 115-131.
- Demir, E. ve Belgin Aksoy, A. (2016). Baba- çocuk duygulanım, yanıt verme ve meşguliyet ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 45(3), 381-392.

- Diken, O. ve Mahoney, G. (2013). Interactions between Turkish mothers and preschool children with autism. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 51(3), 190–200.
- Doğru, S. S. Y. ve Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 543-553.
- Dubowitz, H., Black, M. M., Cox, C. E., Kerr, M. A., Litrownik A. J. & Radhakrishna, A. (2001). Father involvement and children's functioning at age 6 years: A multisite study. *Child Maltreatment*, 6, 300-309.
- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37-52.
- Gay, L., Mills, G. E. & Airasian, P. (2006). *Educational Research: Competencis for Analysis and Applications*. Pearson, 8th Ed., New Jersey.
- Gracia, P. (2014). Fathers' child care involvement and children's age in Spain: A time use study on differences by education and mothers' employment. *European Sociological Review*, 30, 137-150.
- Harris, K. M. & Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons, and daughters: Differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 531-544.
- Ishii Kuntz, M., Makino, K., Kato, K. & Tsuchiya, M. (2004). Japanese fathers of preschoolers and their involvement in child care. *Journal of Marriage and Family*, 66, 779-791.
- Ivrendi, A. & Işıkoğlu, N. (2010). A Turkish view on fathers' involvement in children's play. *Early Childhood Education Journal*, 37, 519-526.
- İzci, B. (2013). An exploratory study of Turkish fathers' involvement in the lives of their preschool aged children. Florida State University. Master Thesis. USA.
- Kırman, A. ve Doğan, Ö. (2017). Anne-baba çocuk ilişkileri: bir meta-sentez çalışması. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 4(1), 28-49.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement. *Marriage & Family Review*, 29, 23-42.
- Lindsey, E. W., Mize, J. & Pettit, G. S. (1997). Differential play patterns of mothers and fathers of sons and daughters: Implications for children's gender role development. *Sex Roles*, 37, 643-661.
- Louis, P. T. & Kumar, N. (2015). Does father involvement influence the affect, language acquisition, social engagement and behavior in young autistic children? An early intervention study. *Journal of Special Education and Rehabilitation*, 16 (1-2), 105-124.
- Medan, H., Parette, H. P. & Doubet, S. (2012). Fathers of Young Children with Disabilities; Experiences, Involvement and Needs. In: Ed.: Pattnaik, J., *Father involvement in young children's lives: A global analysis*, Springer, Dordrecht, Netherlands. (pp. 153-168).
- Oğuz, H., ve Sönmez, N. (2018). Otizmlili Çocuğa Sahip Ailelerde Anne-Çocuk Ve Baba-Çocuk Etkileşiminin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 55-77.
- Öğüt, Ü. (1998). Father Involvement with Respect to The Age and Gender of Preschool Children and The Employment Status of The Mother in A Sample of Upper and Middle Socio-Economic Status Turkish Fathers. Boğaziçi University. Unpublished Master Thesis. İstanbul.
- Ömeroğlu, F. (1996). Okulöncesi Dönemde Çocuğun Terbiyesinde Annenin Rolü ve Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul.
- Özyürek, A., Şalcı, O., Mamiyev, D., Çekiç, İ., Sağlam, C. ve Nazlı, B. (2018). Okul öncesi eğitimde baba katılımının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 613-631.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. John Wiley & Sons, Ltd., New York.
- Pianta, R. C. (1992). *Child-Parent Relationship Scale*. University of Virginia, Charlottesville.
- Ramchandani, P. G., Van Ijzendoorn, M. & Bakermans Kranenburg, M. J. (2010). Differential susceptibility to fathers' care and involvement: The moderating effect of infant reactivity. *Family Science*, 1(2), 93–101.

- Rienks, S. L., Wadsworth, M. E., Markman, H. J., Einhorn, L. & Etter, E. M. (2011). Father involvement in urban low-income fathers: Baseline associations and changes resulting from preventive intervention. *Family Relations*, 60, 191 – 204.
- Roopnarine, J. L., Brown, J., Riegraf, N. B., Crossley, D., Hossain, Z. & Webb, W. (1995). Father involvement in child care and household work in common-law dual-earner and single-earner Jamaican families. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 16: 35-52.
- Sımsıkı, H. ve Şendil, G. (2014). Baba katılım ölçeği'nin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö., ve Özkubat, U. (2014). Otizmlili çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 1-44.
- Uzun, H. ve Baran, G. (2015). Çocuk ebeveyn ilişkisi ölçeğinin okul öncesi dönemde çocuğu olan babalar için geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 30 – 40.
- Ünlü, Ş. (2010). Being fathered and being a father: examination of the general pattern of Turkish fathers' and their own fathers' involvement level for children between the ages of 0-8. The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University. Master Thesis. Ankara.
- Ünüvar, P. (2008). Babaların 3-6 Yaş Grubu Çocuklarıyla Geçirdikleri Zamanın Niteliğini Belirleme ve Geliştirme. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Konya.
- West, C. & Honey, A. (2016). The involvement of fathers in supporting a young person living with mental illness. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 574–587.
- Yıldız, S. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme sorunu: nicel ve nitel paradigmalardan örnekleme kuramına bütüncül bir bakış. *Kesit Akademi Dergisi*, 11, 421-442.
- Young, M. E. & Mundial, B. (1996). Early Child Development: Investing in The Future. World Bank, Washington, D.C.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüz erkeklerin gözünde babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(2), 297-328.